

सर्वेति बहिर्वेद्यामिव सर्वकर्मसु ज्योतिष्टोमादिष्वपिनराः कामकारादेव पशून् हिंसंति न तु शाखात् यतः धर्मात्मानुः सर्ववेदार्थतत्त्वचित् अहिंसा मेव अब्रवीन् प्रशंसं ननु वसंतं वसंतं ज्योतिषाय जेत प्रतिसंवत्सरं सोम इति श्रुतिस्त्वितिभ्यां नित्यत्वेन विहितेषु ज्योतिष्टोमादिषु विहितः पश्वलंभः कथं कामकारः स्यात् जायमानो वैवाह्यगच्छिभिर्ऋणवाजायते ब्रह्मचर्येण ऋषिभ्यो यज्ञेन देवेभ्यः प्रजया पितृभ्य इत्युणश्रुते श्वानधीत्या निष्ठाप्रजामनुत्साद्य च कथमनृणो वा स्यात् अनाहिताग्नितायाश्चोपपातकेषु स्मरणात् कृताधानस्य समर्थस्य कृत्व नारं भोवा कथं स्यादिति चेन्न गार्हस्थ्यैव कामकारत्वेन तन्मूलकानामाधानादीनामपि तथात्वात् जायमानो वै इत्यत्रापि न उत्पद्यमान इत्यर्थः किंतु गृहस्थः अधिकारी वा संपद्यमान इति व्याख्येयं अन्यथा पित्रादिष्वकृताधानेषु पुत्रादीनामनाहिताग्निताजनित दोषाज्ज्ञोपपत्तेः किंच यदहरवैनंश्रद्धोपनमेदया दधीताथयजेतेति शतपथश्रुतेराधानादिविधिषु श्रद्धावानधिकारी श्रद्धावाचीतसांगवेदस्य आपातप्रतिपन्नवेदार्थस्य पुत्रवाप्ते अदृढायज्ञरूपा अष्टादशोक्तमवर्येषुकर्म एतच्छ्रेयोयेभिर्नंदंति मूढा जरा मृत्युंते पुन रेवाविंशतीत्यादिश्रुत्या षोडशऋत्विजो यजमानः पत्नीचेत्यष्टादशैर्निष्पाद्यानां यज्ञानामदृढत्वं तत्कर्तृणां च मूढत्वं दर्शयंत्या ज्योतिष्टोमादिभ्यो हिंसा वज्रो यज्ञेभ्यः प्रागेवापनीता तथाच वसंतं वसंतं ज्योतिषाय जेत इति विधितो निदार्थवादानुमित निषेधाच्च अतिरात्रे षोडशिनं गृह्णाति नारात्रे षोडशिनं गृह्णातीति विहितप्रतिषिद्धत्वात् षोडशिय हवत् ज्योतिष्टोमोऽपि कृताकृत एवेति सर्वकर्मस्वहिंसा हि धर्मात्मानुब्रवीत् ॥ कामकारादि हिंसंति बहिर्वेद्यां पशून् नराः ॥ ५ ॥ तस्मात्प्रमाणतः कार्यो धर्मः सूक्ष्मो विजानता ॥ अहिंसा सर्वभूतेभ्यो धर्मोभ्यो ज्यायसीमता ॥ ६ ॥ उपोष्य संशितो भूत्वा हि त्वावेदकृताः श्रुतीः ॥ आचार इत्यनाचारः कृपणाः फलहेतवः ॥ ७ ॥ यदियज्ञां श्रवक्षां श्रयपां श्रवो हिंश्यमान वाः ॥ दृथामां संनखादंति नैषधर्मः प्रशस्यते ॥ ८ ॥ सुरामत्स्यामधुमां समासंवरुसरोदनं ॥ धूर्तैः प्रवर्तितं ह्येतन्नैतद्देवेषु कल्पितं ॥ ९ ॥ मानान्माहाच्चलोभाच्चलौ त्यमेतत्प्रकल्पितं ॥ विष्णुमेवाभिजानंति सर्वयज्ञेषु ब्राह्मणाः ॥ १० ॥ पायसैः सुमनोभिश्च तस्यापियजनं स्मृतं ॥ यज्ञियाश्चैव ये दक्षा वेदेषु परिकल्पिताः ॥ ११ ॥ नचोपनिषदध्ययनात्वागेव ज्योतिष्टोमे प्रवृत्तिः संभवति येन निदाश्रवणात् प्राकृतत्रयश्रद्धा आवश्यकत्वबुद्धिश्च संभाव्येत स्वाध्यायोध्येतव्य इति ब्रह्मचर्ये एवार्थज्ञानपर्यंतस्योपनिषदध्ययनस्य सिद्धत्वात् ननु कांडद्वयाध्याय्यपिकर्मकांड एव श्रद्धावानहमस्मिन्नज्ञानकांडे इति चेत् तर्हि मोहसर्पदष्टस्य तव कर्मनिबन्धुरीकुर्वतस्तत्त्वज्ञानसितेयं तिकायताननः किं विच्छिन्नं सर्वथाप्यज्ञानात्कामकारकता हि लूकर्मणि प्रवृत्तिरिति सिद्धं तस्मादुक्तविधे एव श्लोकार्थः ॥ ११ ॥ प्रमाणतः प्रमाणयोर्बलाबलं विजानता सुक्ष्मो धर्मः कार्यः तमेवाह अहिंसेति ॥ ६ ॥ गृहस्थस्य पंचसूत्रानामपरिहार्यत्वात् कथमहिंसा कार्येत्यत आह उपोष्येति उपसमीपेयामस्य वा संकृत्वा शिक्षार्थं यामं प्रविशेदिति विधेः सन्त्यस्येत्यर्थः संशितस्तीक्ष्णव्रतो भूत्वा वेदेन कृताः श्रुतीः फलश्रुतीः अक्षय्यं हवैचातुर्मास्ययाजिनः सुकृतं भवतीत्याद्याः हित्वा आचार इति बुद्ध्या अनाचारो गृहस्थाचारहीनः स्यात् पुरुषस्येदमेव श्रेय इति बुद्ध्यानैष्कर्म्यं श्रय इत्यर्थः कृपणाः क्षुद्राः फलमेव कर्मणि प्रवृत्तौ हेतुः कारणं ये चांता भूताः ॥ ७ ॥ एतदेव कर्म निदयास्तौति यदीति यज्ञादिपरामान वा दृथामां संनखादंति इति यः स एषधर्मो न प्रशस्यते ॥ ८ ॥ वेदिकंधर्मनिदित्वा कामकारकं तं कर्म निदति सुराभितिसार्धेन आसवं मद्यं कसरीदं नं तिलमिश्रीदं ॥ ९ ॥ एवं निरस्ताखिलदोषो विष्णुमात्मानमेव अमेदित्याह विष्णुमिति ॥ १० ॥ तस्यार्चनार्थं च न शक्तेरिव सुरामां सायमेक्षितमित्याह पायसैरिति ॥ ११ ॥